

Brandende burchten

Henk Koesveld

© 2019 Den Hertog B.V., Houten
ISBN 978 90 331 2994 0
www.uitgeverijdenhertog.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij digitaal, elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

1. Het offerblok, 1784 – 9
2. De graaf van Combourg, 1788 – 21
3. De paleistuin – 31
4. De bierbrouwerij – 40
5. De smokkelaar, 1789 – 47
6. De freule van Combourg – 55
7. Naar kasteel Combourg – 65
8. De gevangenis van de zee, 1791 – 73
9. De overval – 85
10. Een valse pruik – 94
11. Betrapt in het paleis – 103
12. De dubbelganger – 111
13. De guillotine – 120
14. Portretmachines – 127
15. De laatste koning, 1793 – 137
16. Terug naar Laval – 148
17. Thuis is verdwenen – 156
18. Beul en beulsknecht – 163
19. De list – 173

- 20. De vlucht naar Parijs – 181
- 21. Het klooster Les Carmes – 192
- 22. Voor het tribunaal – 200
- 23. Het bos van Boulogne – 207
- 24. De ruilhandel – 216
- 25. Het kanon van Jean Chouan – 225
- 26. Nieuws uit Bretagne – 233
- 27. Generaal Lazare Hoche, 1795 – 241
- 28. De laatste verwisseling – 248
- 29. De baai van Saint Malo – 258
- Voor wie meer wil weten – 261

Het offerblok

1784, Mayenne in Frankrijk

‘Victor, waar ben je?’ Nijdig stampst Audric door de werkplaats en zoekt achter de stapels balken. ‘Hé, ik heb je nodig! Ik weet dat je hier ergens bent!’

Het zweet breekt Victor uit. Audric mag hem niet vinden. Victor hoort zijn oudere broer schelden. Hij moet zich verstoppen, maar waar? Straks heeft Audric de wagenmakerij doorzocht en komt hij de tuin in.

Het kippenhok! Victor gooit het deurtje open, maakt zich klein en kruipt naar binnen. Hij verstoort een broedende kip die kakelend op de vlucht slaat. Vier eieren, ziet Victor.

‘Dat hoorde ik!’ roept Audric triomfantelijk. De deur van het kippenhok vliegt open en Victor kijkt in het boze gezicht van zijn grote broer. ‘Kom uit dat hok!’

Victor keert zich naar het deurtje en stapt boven op de eieren. Het kraakt onder zijn schoenen en beteuterd ziet hij dat de eieren kapot zijn. Alle vier.

Audric lacht pesterig. ‘Daar is moeder blij mee, denk je niet? Maar je kan het goed maken. Ga mee, geld verdienen. Vic, je weet toch dat we geld tekortkomen? Er worden te weinig nieuwe wagens besteld.’

Nu kijkt Audric zo treurig als een natgeregende hond. De toneelspeler, denkt Victor. ‘De wagenmakerij brengt te weinig op, ik weet een manier om wat extra binnen te krijgen. Kom joh, je bent al tien jaar!’

Victor aarzelt.

Dan is Audrics geduld op en zijn hand schiet uit. Pats, midden in het gezicht van Victor. Audrics ogen fonkelen en hij snauwt: 'Meegaan of ik stop je weer bij het varken.'

Victor huivert. Twee jaar geleden had Audric hem in het varkenshok opgesloten. Met een harde duw gooide hij hem erin. Het grote varken schrok en beet meteen. Eerst in zijn linkerbeen, toen in zijn rechter. Hij had gegild en gelukkig hoorde vader hem. Die sloeg het varken met een stuk hout op de platte neus en het beest deinsde achteruit. Vader sleurde hem door de mest naar buiten en gaf hem een mep tegen zijn hoofd. 'Blijf dan uit dat hok,' had vader geroepen. Snikkend en snotterend had Victor verteld dat het Audrics schuld was. Het hielp niet. Audric was nergens meer te bekennen en hij had er nooit straf voor gehad.

Audric is stoer, is handig, is sterk en vader is trots op hem. Audric, wagenmaker in de dop.

Victor staakt zijn verzet. 'Goed, ik ga mee.'

Audrics gezicht klaart helemaal op. 'Aha broertje, wij laten elkaar niet in de steek. Kom!' Vleiend legt hij zijn arm om Victors schouder. 'Jij mag mee naar de stad Laval. Vader vindt het goed! We gaan samen, ik ben tenslotte al vijftien jaar.'

Victor probeert zijn angst te verbergen. Het ene moment lijkt Audric op zo'n gebeeldhouwd, boosaardig duiveltje uit het kerkportaal, het andere moment doet hij vrolijk en aardig.

'Wat gaan we doen in Laval? Dat is wel vier uur lopen!'

'Ik vertel het onderweg, maar ik moet eerst even in de werkplaats rondneuzen.' In de wagenmakerij staan twee wagens: een mooi rijtuig zonder achterwielen en een boerenkar die al helemaal klaar is. Boven de werkbank hangt het gereedschap. Audric pakt een handboor, een setje vijlen en een korte zaag. Hij stopt de spullen in een zak van zeildoek.

'Wat moet je daarmee?'

Audric knipoogt en zegt kalm: 'Inbreken. Daar hoeft je niet van te schrikken, want waar wij inbreken is niemand thuis. Daar woont niemand, haha!'

'Ik snap het niet,' hoort Victor zichzelf zeggen.

‘Geeft niet, je ziet het wel. Ik heb een fles water, wat brood en twee peren voor onderweg. Zie je hoe goed ik voor mijn kleine broertje zorg?’

Victor haalt zijn schouders op en heel even lijkt Audric boos te worden. Dan schiet hij in de lach en grijnst: ‘Niet goed? Ah, je mist de eieren natuurlijk. Tja, die zijn nu lastig mee te nemen.’

Nog nooit is Victor in de kerk van Laval geweest. Deze kerk is veel groter dan hun simpele dorpskerk met de fletse muurschilderingen. Vol ontzag kijkt hij om zich heen. Hij vergeet zelfs zijn voeten die zeer doen door de lange wandeling. Zware pilaren steunen als een bos van steen de hoge gewelven. In hun kerk is maar één altaar, hier telt hij er meer dan tien. De avondzon valt door de gebrandschilderde ramen naar binnen en geeft de ruimte een hemelse gloed. Een priester staat te praten met een groepje gelovigen.

‘Wat doen we hier?’ fluistert Victor.

‘Hier moeten we vannacht zijn,’ antwoordt Audric zacht. ‘We laten ons insluiten. Zie je die pilaren aan het begin van het koor? Daar verstoppen we ons. Elk achter een pilaar. Komt er iemand, schuif dan rond de pilaar zodat je uit het zicht blijft. Word je betrapt, wat moet je dan doen?’

‘Weghollen?’

‘Nee, sufferd. Dan sluit je je ogen en doe je alsof je bidt. Dan ben je zogenaamd de tijd vergeten. Hang een zielig verhaal op over een zieke opoe en ze geloven je. Begrepen?’

Victor krijgt een duw in zijn rug en struikelt naar een van de pilaren in het koor van de kerk. Met bonzend hart gaat hij achter een pilaar staan. Hij durft niet te kijken wat er verderop in de kerk gebeurt. Audric heeft een goede verstopplek uitgekozen. De bezoekers gaan door de hoofddeur de kerk uit en die is helemaal aan het andere eind van de kerk.

Maar wat wil zijn broer stelen? Diefstal uit de kerk is nog erger dan gewoon stelen. Stelen in het huis van God ... God ziet alles, dat zegt priester Migoret altijd. Victor krijgt het benauwd als hij aan de vriendelijke, oude *père* Migoret denkt. Van hem hebben hij

en Audric wat leren lezen en schrijven. Eerst was hij hun priester, maar nu dient Migoret de kerk van Laval. Hij moest eens weten ... De avond valt en langzaam verliezen de gebrandschilderde ramen hun kleur. Vanuit de hoeken van het kerkgebouw sluipt de duisternis op Victor af. Plotseling veegt er een donkere gedaante over de tegelvloer en bijna gilt hij van angst. Dan ziet hij iets bekends aan het spook dat nu half overeind komt. Het is Audric! Hij staat gebogen bij het altaar waarop twee dikke kaarsen branden. Victor hoort de stemmen van de priesters, hun voetstappen klinken hol in de nu stille kerk. Dan flakkert even het linker kaarslicht en een priester zegt: 'Ik zal de kaarsen doven, wacht bij de deur.'

Victor hoort zijn eigen hart bonken. Nu wordt Audric natuurlijk betrapt. Wat moet hij dan doen? Tevoorschijn komen? Of vannacht in de kerk blijven slapen en morgen wegsluipen? De priester blaast kaars voor kaars uit en dan verwijderen zijn voetstappen zich. De kerkdeur valt met een holle dreun dicht.

'Dat ging gesmeerd, broertje!' fluistert Audric. 'Kom naar het altaar en pak deze kaars. Pas op, het kaarsvet is gloeiend heet en je mag niet morsen. Draag de kaars voorzichtig achter mij aan.'

Victor gehoorzaamt en ruikt de bedwelmende lucht van de kaars. De geur van rust en vrede, galmende psalmen en Latijnse spreuken. De geur van het geloof. Hij draagt de kaars achter zijn broer aan en komt zo dicht bij de gesloten deuren.

Hij snuift eens in de lucht, hier hangt een andere geur. Het stinkt een beetje, alsof er oude rommel verbrand wordt.

'Even licht maken, kijk!' zegt Audric trots. Hij heeft een stuk lont in zijn hand dat zachtjes smeult. 'In de *auberge*, de herberg, gekregen van een soldaat. Een echt lont dat een paar minuten brandt. Zet de kaars neer!'

Met veel geblaas lukt het Audric de kaars aan te steken met het lont. Het zachte kaarslicht verspreidt een gele lichtkring. Het licht danst over de muur en valt op een houten gestalte net boven hun hoofd.

'Dag Petrus,' grinnikt Audric.

'Is dat een beeld van Petrus?' vraagt Victor vol ontzag.

'Ja, kijk maar naar de sleutel in zijn hand. Petrus wordt altijd af-

gebeeld met een sleutel. Volgens de paus heeft Petrus de sleutel van de hemel.'

'Dieven komen niet in de hemel,' fluistert Victor.

Audric geeft geen antwoord, maar voelt aan een houten kistje dat tegen de muur hangt. 'Ik ga dit offerblok een beetje verbouwen. Zet de kaars maar neer. Jij gaat naar de grote deur en je let op of er iemand komt. Misschien is het kaarslicht van buiten te zien.'

Victor staat bij de grote deur en luistert naar de geluiden op straat. Af en toe gaan er voetstappen voorbij en één keer staat er iemand stil aan de andere kant van de deur. Bijna roept hij zijn broer, maar dan hoort hij een klaterend geluid en van de zenuwen moet hij lachen. Daar buiten staat iemand in het hoekje bij de kerkdeur te plassen.

'Ssst!' doet Audric fel.

Zijn broer boort met een booromslag een paar kleine gaatjes in de onderkant van de collectebus. Daarna is hij met de zaag bezig en met de vijlen. Op straat loopt nu niemand meer, want de nacht is ingevallen. Audric is zachtjes mopperend nog steeds bezig. Dan hoort Victor gerinkel, het geluid dat hij soms hoort als vader betaald krijgt voor een nieuw rijtuig. Audric plukt het offerblok leeg. De dief. En hij is de helper van de dief. Dus is hij ook een dief.

'Ben je klaar?' roept hij zacht.

'Kom maar, de mensen in Laval slapen nu,' gromt Audric. 'Kijk eens wat ik gemaakt heb? Het offerblok zit vast aan de muur, dus je kan het niet meenemen. Bovenin zit de gleuf om geld in te doen. Aan de zijkant zie je het deurtje met een slot. Dat krijg je niet open. Daarom heb ik aan de onderkant een luikje gemaakt. Kijk, het kan schuiven. Open en weer dicht. Nu doe ik het dicht. Blaas jij het zaagsel even ver weg? Dan merken ze niets van ons bezoek.'

'Natuurlijk wel! Het offerblok is toch leeg! Ze zijn niet gek!'

Audric glimlacht hooghartig en pakt een paar munten. Eén voor één duwt hij de munten door de gleuf in het offerblok. Dan pakt hij nog meer munten en herhaalt dit.

De houten Petrus kijkt droevig toe, maar Victor wordt blij. 'Je steelt niet?' zegt hij opgelucht. 'Ik dacht dat ...'

‘Je bent echt dom, hè?’ grinnikt Audric. ‘De helft is voor mij en de andere helft is voor de kerk. Ze zullen hooguit denken dat er weinig is gegeven. Af en toe gaan we hier wat geld halen. Alsof je een koe melkt! Of, haha, jij hebt meer met kippen. Elke dag pikken we de eitjes weg en elke dag leggen de kippen voor ons weer nieuwe eieren. Als ik al het geld meeneem, slacht ik als het ware de kip. Dat is dom.’

‘Wat gaan we nu doen?’

‘Achter in de kerk, bij de deur, gaan we een zachte tegel opzoeken. We gaan daar een sappige peer eten, slokje water drinken en slapen. Morgen worden we wakker en loopt de priester naar het hoogaltaar voor de vroege mis. Hij gaat fijn de kaarsen aansteken en wij sluiten ons aan bij de kerkgangers. Na de mis wandelen we rustig naar buiten. Breng je die kaars even terug?’

Als de kaars uit is, is het volslagen donker in de kerk. Op de tast weet Victor weer bij de deuren te komen.

‘Links van de deur, daar zit ik tegen de muur,’ zegt Audric. Victor zakt naast hem neer en pakt de waterfles. Hij drinkt gulzig tot Audric de fles wegtrekt.

‘Morgenochtend de rest, hier een lekkere peer!’

Het is bijna gezellig na alle spanning. Audric lijkt er ook zo over te denken. Hij legt zijn hand op Victors schouder. ‘Prima gedaan, broertje! Geld voor mij, voor thuis en voor jou.’ Dan knijpen de vingers hard in Victors vlees. ‘Maar zwijgen, zwijgen!’

‘Ja, ja, laat los! Waarom moest ik je helpen? Je bent toch vrienden met Jean Chouan?’ Chouan is Jeans bijnaam en het betekent bosuil. Jean Chouan doet alles wat verboden is: stelen, smokkelen en stropen in de uitgestrekte bossen.

‘Tuurlijk, broertje. Maar dit hoeft de Bosuil niet te weten. Ik vertrouw hem niet helemaal. Hij kan zo naar het offerblok gaan als ik er niet ben. Zijn eitjes rapen, snap je? Nu doen alleen jij en ik dat.’

‘Ik niet,’ protesteert Victor.

‘Ja hoor, jij ook. Maar voorlopig niet meer. Broertje, we gaan slapen.’

Audric slaapt bijna meteen, maar Victor ligt wakker. De tegels zijn

koud en keihard. Af en toe zakt hij weg in een soort vermoeide droomslaap. De beelden in de kerk bewegen en Petrus komt van de muur af. Hij zwaait dreigend met zijn grote sleutel en ...

‘Stil jij!’ snauwt Audric. ‘Heel Laval wordt wakker!’

Stemmen, een zware deur die knarsend openzwaait. Een brede baan zonlicht valt over de plavuizen. ‘Ssst!’ waarschuwt Audric. Dat begrijp ik ook wel, denkt Victor. Audric gaat zitten en wrijft in zijn ogen. Dan neemt hij een slok water en het laatste restje is voor Victor. De eerste kerkgangers lopen naar voren. Een priester schuifelt naar het altaar. De man is al oud en met een schok herkent Victor hem. Ook Audric maakt een schrikbeweging, want deze priester kennen ze. Père Migoret!

‘Wat nu?’ fluistert Victor.

‘We sluiten ons niet aan bij de mis,’ zegt Audric zacht. ‘Hij herkent ons meteen en zal vragen wat wij hier doen. Straks neemt hij de hostie en keert hij zijn rug naar de mensen. Dan moeten we wegwezen!’

De vroege mis duurt altijd kort en veel kerkgangers zijn er niet. Père Migoret en twee misdienaren staan bij het altaar. De priester buigt zijn stramme knieën en kust het altaar. Een misdienaar zwaait met het wierookvat.

‘*In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti,*’ bidt Migoret met krachtige stem. De Latijnse woorden galmen door de grote ruimte. Migoret heeft hen zelf geleerd wat ze betekenen: in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Victors gedachten dwalen weg naar de eenvoudige dorpskerk waar hij en nog meer kinderen les kregen in de sacristie, een altijd koud en kil vertrek achter de kerk waar de wijn en de kleding bewaard wordt. Voor in de kerk leest de priester nu een stukje uit Psalm 42. Daarna bidt hij en zetten de priester en de misdienaren het *Kyrie eleison* in: Heer, ontferm u mijner.

Eindelijk keert Migoret zich naar het altaar, neemt de hostie en heft beide armen. Hij staat nu met zijn rug naar de gelovigen. De hostie, het stukje brood dat Christus’ lichaam voorstelt, is heilig. Daarvan mag niets gemorst worden en daarom eet de priester voor het volk. Alle aandacht is nu gericht op het altaar. Victor krijgt een duwtje

van Audric en samen lopen ze met voorzichtige stappen de kerk uit. Buiten is het zonlicht verblindend en lachend kijken ze elkaar aan. ‘Gelukt, broertje! Zie je wel dat het meeviel? Nu gaan we lekker eten en dan gaan we met een volle maag terug naar huis.’

Victors blij gevoel is meteen weg. Eten van gestolen geld, dat mag niet. Maar hij heeft honger en als ze een auberge gevonden hebben, bestelt Audric brood, vis en wijn. Vooral de koude vis smaakt Victor heerlijk. En ook daar schaamt hij zich weer voor.

Onderweg naar huis geeft Audric hem een handvol munten. ‘Stop het tussen het stro van je matras,’ raadt hij Victor aan.

‘Doe jij dat ook?’ vraagt Victor.

Audric grinnikt. Nee, joh. Ik heb een betere bergplaats. Maar die vertel ik jou niet.’

Thuisgekomen gaan ze meteen aan de slag met het rijtuig. Het is een mooi, gesloten koetsje voor twee personen. Dit model heet coupé, weet Victor. Hij moet de koets mooi zwart lakken maar het sierlijke deurtje moet rood worden. Ossenbloedrood heet dat, een dieprode kleur. Dat is leuk werk. Daarna doet hij zijn uiterste best om op het deurtje een geel schildje met rode lelies te schilderen. Dat is het wapen van het kasteel van Combourg, een paar dagreizen naar het westen. Bij dit nauwkeurige werk vergeet hij zelfs het offerblok in Laval. Audric plaatst één achterwiel op een soort staande paal en geeft het wiel een duw. Het wiel draait soepel rond en wel zo snel dat je de afzonderlijke spaken nauwelijks ziet.

‘Dag zoons, nog niet klaar?’

Vader Albert stapt zijn werkplaats binnen. Hij kijkt niet al te vriendelijk. ‘Nee,’ zegt Audric. ‘Het stellen van de spaken zat een beetje tegen en Victor helpt wel, maar ach ...’

Vader kijkt even misprijzend naar zijn jongste zoon en Audric lacht. ‘Hij zit liever bij de kippen dan in de werkplaats.’

‘Victor, je best doen. Denk erom!’ vermaant vader. Victor kijkt woest naar Audric, maar die knipoogt pesterig terug.

‘Vader, ik heb op de keukentafel wat geld gelegd. Ik heb een klusje in Laval gedaan. Victor heeft goed meegeholpen. Fijn dat Victor

mee mocht van u.'

Vader Alberts gezicht verheldert. 'Mooi, Audric. Dat geld kunnen we goed gebruiken. Eh, dat klusje ...'

Victor is zo boos dat hij het wil zeggen. Hij wil zeggen dat Audric een dief is. Zeggen dat het geld op tafel uit het offerblok van de kerk in Laval komt. Zeggen dat vader eindelijk eens moet begrijpen wie Audric echt is.

'Dit wiel is goed afgesteld, toch?' Om vader af te leiden geeft Audric weer een zwiep aan het wiel. Soepel suizend draait het rond en vader legt zijn vinger op de brede band. 'Ik voel geen schokken, het loopt regelmatig. Goed gedaan, joh!' Vader is dol op een stukje vakwerk en hij vraagt niet verder.

Audrics koude ogen kijken naar Victor en dan schudt hij traag zijn hoofd. Waarschuwend haalt hij zijn wijsvinger als een mes langs zijn keel. Victor draait zich om en loopt weg.

'Nee, nee,' bestraft vader hem. 'Victor, aan het werk hier. Morgen wordt het rijtuig opgehaald. We moeten nog flink aan de slag. Lukt het wapenschild ook? Dat moet op het deurtje.'

'Dat heb ik al gedaan, ik ga nu de velgen rood lakken.' Hij moet zich goed concentreren, want verf is duur. Het moet er strak op zitten, zonder lelijke druppels. Niet nadenken over de gemene streken van zijn broer. Waarom is vader daar blind voor?

Bij het avondeten wrijft vader opgetogen in zijn handen. 'Van jouw geld uit Laval ga ik een mooie big kopen, Audric! Dat worden weer lekkere speklapjes. Maar zeg eens, jullie waren samen in Laval en het werk hier lag bijna twee dagen stil. Je noemde het toch een klusje, Audric? Wat voor klusje was dat?'

Audric verslikt zich in een hap bonen en hoest overdreven. Mooi zo, denkt Victor. Nu even goed doorvragen. Maak het die leugenaar maar eens moeilijk.

Audric knippert onrustig met zijn ogen en hoest nog een keer. Om tijd te winnen, denkt Victor. Hij moet bijna lachen.

'Had het met zoutsmokkel te maken?' vraagt vader Albert behulpzaam.

Het gezicht van Audric verheldert meteen. 'Ja, natuurlijk. Zout

smokkelen levert mooie winsten op.'

Vader Albert is een eerlijk mens, gehoorzaam aan alle wetten. Op één wet na: die van de *gabelle*. De *gabelle* is de zoutbelasting. De regering eist dat er over zout – en dat heeft iedereen nodig – belasting betaald wordt. Niemand, waar ook in Frankrijk, vindt dat leuk, maar zeker de mensen hier in Mayenne niet. Dat komt omdat hun burens in Bretagne geen belasting op zout hoeven te betalen. Er wordt dus volop zout gesmokkeld en daar is goed aan te verdienen. 'Toch hebben wij het liever niet, hè Albert?' zegt moeder. 'De douaniers zijn niet gek en de straffen zijn zwaar.'

'Ik denk maar zo,' praat Audric de volwassenen na, 'als die lui in Bretagne ook belasting moesten betalen, dan zou het eerlijk zijn. Maar zij betalen niets!'

'Dat is omdat het zeezout in Bretagne gewonnen wordt, daarom betalen zij niets,' legt moeder uit.

Vader bromt en schudt zijn hoofd. Audric zegt wat vader denkt: 'Juist, maar wij wonen naast Bretagne en wij moeten wel betalen. En mij betrappen ze niet, hoor.'

'Kijk maar uit, op een dag staan de douaniers aan de deur,' waarschuwt moeder.

Op dat moment bonkt er een vuist op de deur. Ze verstarren alle vier van schrik. Moeder laat een lepel vallen. Audrics ogen schieten naar de achterdeur alsof hij wil ontsnappen. Wat een onzin, denkt Victor. We hebben helemaal geen zout gesmokkeld.

De deur gaat open en een stoere, jonge kerel stapt binnen. 'Nog aan de maaltijd? Aha, bonen! Met een glas wijn erbij is dat best te eten.' Audric straalt helemaal. Daar staat zijn grote voorbeeld, Jean Chouan. De beruchtste smokkelaar van Mayenne.

'Ga zitten! Moeder, heeft u nog wat over?'

Een beetje stroef knikt moeder Simone. Meer heeft Jean niet nodig. Hij ploft met zijn grote lijf neer op het bankje, zodat Victor bijna geen plaats meer heeft.

'We hadden het juist over zout smokkelen,' grijnst Audric.

'Aha, vorige week heb ik nog twee zakken gesmokkeld. Ik heb daarvoor twee afgerichte honden en ik bind hen elk een zak zout op de

rug. Dan wandel ik vanuit Bretagne naar huis. Die honden ruiken de douaniers van een mijl afstand. Dan jaag ik de honden weg, naar huis. Die klunzen van de douane kloppen mijn kleren helemaal uit en vinden geen korreltje zout. Logisch, want dat zout is al thuis. Een hond houden ze echt niet bij en schieten kunnen ze toch niet.’ Moeder zet een bord voor Jean op tafel. Hij grijpt een lepel en schuift de hele inhoud van de pan op zijn bord. De laatste twee aardappels gooit hij erbij. ‘Stukje vlees misschien?’ knipoogt hij naar moeder. Zij schudt afgemeten haar hoofd.

‘Vlees is duur, ik weet het. Maar een beetje stropen ... Weet je wat? Volgende week heb je een mooie haas in de pan.’

‘Absoluut niet!’ zegt moeder vinnig. ‘Stropen is stelen.’

Jean propt zijn mond vol bonen en haalt zijn schouders op. ‘Ook goed,’ smakt hij.

Vader Albert gaat rechtop zitten en hij schraapt zijn keel. ‘Audric, jij hebt ook gesmokkeld, maar waarom moest je broertje daar dan bij zijn?’

‘Hij kan het niet vroeg genoeg leren!’

Jean de Bosuil schiet in de lach en de stukjes boon vliegen over de tafel. ‘Wij hebben nog een mooi plan, hè Audric? Daar hebben we Victor ook echt bij nodig.’

Audric knikt enthousiast en zegt lachend: ‘Nou en of! Wisten jullie dat vrouwen als ze smokkelen soms doen alsof ze in verwachting zijn? Dan proppen ze een zak zout onder hun kleren en waggelen zo Mayenne binnen. Geen douanier die hen lastig valt. Als we onze Vic een jurk aantrekken en een schattig mutsje opdoen, moet het ook lukken.’

‘Nooit!’ roept Victor boos. ‘Ik ga niet voor gek lopen, ik doe het niet!’

Audric lacht fijntjes. ‘Je durft niet, klein broertje van me. Je durft niet!’

‘Stop,’ zegt moeder Simone scherp. ‘Het gebeurt niet, begrepen Audric? Je broer gaat niet mee.’ Ze kijkt hem streng aan. Het duurt een hele tijd voor Audric zijn ogen neerslaat.

Elke maand gaat Audric een keer naar de kerk in Laval om het offer-